

УДК 332.14

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ БАЗИС МЕНЕДЖМЕНТУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Богуславська Світлана Іванівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та інформаційних технологій
Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: boguslavskaya1980@gmail.com

Анотація. Присвячено аналізу та удосконаленню теоретичного концепту регіонального менеджменту з позицій забезпечення сталого розвитку регіону. Визначено, що найбільш важливим із теоретичної та практичної точок зору в регіональному менеджменті є стратегічне планування та представлено його основні елементи. Визначено головні тенденції та недоліки в практиці стратегічного планування на регіональному рівні. Обґрунтовано необхідність розглядати стратегію сталого розвитку регіону як комплекс взаємопов'язаних самостійних складових: концепції розвитку, макромоделі стратегії розвитку та комплексних цільових стратегій.

Ключові слова: регіон, регіональна соціально-економічна система, сталий розвиток, регіональний менеджмент, стратегічне планування, регіональна політика, економічний простір.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 25.

THE CONCEPTUAL BASES OF REGIONAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT MANAGEMENT

Boguslavskaya Svitlana Ivanovna,
Associate Professor, Ph. D. in Economics,
Associate Professor of Management and Information Technologies Department
Cherkasy educational-scientific institute of SHEI «Banking University»
e-mail: boguslavskaya1980@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the analysis and improvement of the regional management theoretical concept. Author's proposals were elaborated taking into account the need of providing the sustainable development of the region. Modern directions of formation of the global world economic, information, financial space define fundamentally new tasks for the formation and development of forms and methods of management of regional systems. These circumstances required elaborating and implementation of the innovative forms, methods and tools for regional development, as well as improvement of regional management organization and technologies, transformation of the state regional policy. The basic definitions of regional management as the regional system, regional policy, the region's self-development, sustainable development of the region were clarified and complemented at the article. The role and place of the region in the national economic space were substantiated. It was determined, that the most important of the theoretical and practical part of the regional management is strategic planning. The main components, stages, elements, forms of strategic planning, as well as specialized legislative acts that regulate the activities of regional authorities on strategic planning were presented. The main tendencies and shortcomings of the strategic planning's practice of at the regional level were determined. The necessity to consider the strategy of regional sustainable development as a complex of interconnected independent components was substantiated. It consist the concept of development, a macro model of the development strategy and complex target strategies.

Keywords: region, regional socio-economic system, sustainable development, regional management, strategic planning, regional policy, economic space.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 25.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ БАЗИС МЕНЕДЖМЕНТА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Богуславская Светлана Ивановна,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры менеджмента и информационных технологий
Черкаского образовательного-научного института ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: boguslavskaya1980@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена анализу и совершенствованию теоретического концепта регионального менеджмента с позиций обеспечения устойчивого развития региона. В статье определено, что наиболее

важным из теоретической и практической точек зрения в региональном менеджменте является стратегическое планирование. Представлены основные элементы стратегического планирования. Определены основные тенденции и недостатки в практике стратегического планирования на региональном уровне. Обоснована необходимость рассматривать стратегию устойчивого развития региона как комплекс взаимосвязанных самостоятельных составляющих: концепции развития, макромоделли стратегии развития и комплексных целевых стратегий.

Ключевые слова: регион, региональная социально-экономическая система, устойчивое развитие, региональный менеджмент, стратегическое планирование, региональная политика, экономическое пространство.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 25.

Вступ. Першими результатами децентралізаційної реформи є різноманітність та динамічність умов функціонування та зростання як самостійності регіонів, так і їхньої ролі у забезпеченні сталого розвитку країни, якісна зміна статусу й функцій регіонального менеджменту. Водночас загострення глобальної конкуренції призвело до виникнення нового напрямку конкурентної боротьби, що розгорнулася між територіями, — за населення, туризм, інвестиції, бізнес, сфери впливу. Сучасні напрями формування глобального світового економічного, інформаційного, фінансового простору визначають принципово нові завдання щодо формування й розвитку форм і методів управління регіональними системами. Ці обставини вимагають розробки і впровадження інноваційних форм і методів розвитку регіону, вдосконалення організації і технології діяльності регіональних органів управління та місцевого самоврядування, трансформації державної регіональної політики, інструментами реалізації якої є регіональні програми та проекти. Світовий досвід свідчить, що ефективне вирішення проблем соціально-економічного розвитку можливе саме внаслідок ефективного, науково обґрунтованого менеджменту на національному та регіональному рівнях.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Серед досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених проблемам регіонального управління та реалізації стратегій регіонального соціально-економічного розвитку, слід відзначити праці І. Ансоффа, В. Гейця, М. Долішнього, М. Кизима, В. Семиоженка, М. Чумаченка, Ю. Яківця та ін. Дослідженню трансформаційних процесів у регіонах, закономірностей і пріоритетів регіонального розвитку, забезпечення сталості розвитку регіональних систем присвячені праці автора, а також О. Балацького, В. Барановського, О. Березіної, О. Білоруса, І. Бистрякова, Г. Брунтланд, Б. Буркинського, З. Герасимчук, О. Гранберга, Б. Данилишина, М. Згуровського, М. Хвесика, Є. Хлобистова та ін. Багатогранність проблематики регіонального менеджменту та забезпечення сталого розвитку регіональних соціально-економічних систем зумовила наявність різних теоретико-методологічних поглядів і позицій. Поряд із цим, багато розробок характеризуються в основному теоретичним значенням, мало прийнятним для практичного використання і обґрунтування напрямів розвитку конкретних регіонів. Незважаючи на гостру потребу регіональних органів влади в науково обґрунтованому та зрозумілому інструментарії регіонального менеджменту, залишаються невирішеними багато принципових питань, у тому числі пов'язаних з особливостями

регіонального розвитку, визначенням його функцій і принципів, розробкою методичних підходів, що забезпечують повноцінне врахування конкурентних переваг і факторів сталого розвитку.

Результати дослідження. Методологічні підходи до вирішення складних проблем вимагають чіткого формування понятійного апарату, що застосовується в процесі дослідження, так що насамперед необхідно визначити поняття «регіон», «регіональна система» і «регіональний розвиток». У науковій літературі [1–5] трапляються різні визначення поняття «регіон». Найчастіше під регіоном розуміється велика територія країни з більш-менш однорідними природними умовами, а головне — характерною спрямованістю розвитку продуктивних сил на основі поєднання комплексу природних ресурсів зі сформованою та перспективною соціальною структурою.

Частини території розглядали й розглядають як регіональні системи, насамперед, представники економічної географії, де термін «система» щодо територіальних утворень з'явився ще на початку 60-х років минулого століття [3]. Під регіональними системами [6] слід розуміти частини території держави, що характеризуються відносною однорідністю соціально-економічних показників або просторовою близькістю до одного з центрів, які взаємодіють з іншими частинами території держави і мають органи управління.

Серед великої кількості визначень «регіону», які трапляються в науковій літературі [1–7], в рідкісних випадках його пов'язують лише з природним фактором. Однак основною ознакою, за якою ту чи іншу територію можна представити як порівняно самостійну одиницю, є соціально-економічна єдність з усією національною економікою, тобто економічні процеси, що відбуваються на цій території, повинні відображати певні закономірності суспільного відтворення, що формуються під впливом взаємопов'язаних економічних, соціальних і природних факторів.

З огляду на те, що територія й регіон співвідносяться як ціле і його частина, поняття «територіальне планування», «менеджмент території» слід вживати в тих випадках, коли йдеться про просторове розміщення продуктивних сил і територіальні пропорції соціально-економічного розвитку всієї країни. Територіальний менеджмент покликаний забезпечити реалізацію соціально-економічної стратегії суспільного відтворення з урахуванням особливостей, що формуються під впливом територіального аспекту. Якщо менеджмент території означає регулювання процесів суспільного відтворення з метою підвищення його ефективності завдяки вдосконаленню територіального

поділу праці та міжрайонних зв'язків, то регіональний менеджмент передбачає регулювання відтворювальних процесів, локалізованих на конкретній території.

Отже, регіон є не тільки підсистемою соціально-економічного комплексу країни, а й самостійною його частиною із закінченим циклом відтворення, особливими формами прояву стадій відтворення та специфічними особливостями протікання соціальних та економічних процесів. Економіка регіону, як підсистема соціально-економічного комплексу країни, володіє багатьма рисами системи, але проблеми регіону не є уніфікованим дзеркальним відображенням проблем загальної системи.

Унаслідок суттєвої диференціації економічних, соціальних, природно-географічних та інших умов у регіонах України регіональні відтворювальні процеси є унікальними, а їхня ефективність залежить від структурної, інвестиційної, соціальної, природоохоронної, фінансової, зовнішньоекономічної регіональних політик. Збалансованість цих політик є необхідною умовою сталого розвитку регіону.

Кількісні показники, що дозволяють оцінити стан регіонального відтворювального процесу, — це регіональні пропорції відтворення, що відображають рівень відповідності між різними елементами регіонального відтворювального циклу. Саме відсутність необхідних пропорцій у розвитку окремих елементів регіонального господарства, хронічне відставання у вирішенні назрілих соціальних проблем, наростання екологічної напруженості й неефективне використання регіональних ресурсів зумовили необхідність докорінної зміни наявної системи менеджменту на територіальному рівні. Наближення до стійкої рівноваги в розвитку економічної, соціальної та природної систем регіону стає можливим, якщо досягається збалансованість між платоспроможним попитом населення та пропозицією на регіональному ринку товарів і послуг, масштабами розвитку житлового господарства та комунально-побутової сфери, параметрами соціально-економічного розвитку і ємністю потенціалу та іншими параметрами регіональної системи [8].

Наступним важливим моментом під час дослідження сталого розвитку регіону є уточнення змісту поняття «регіональна політика». Регіон є не тільки підсистемою соціально-економічного комплексу країни, а й самостійною його частиною із закінченим циклом відтворення, особливими формами прояву стадій відтворення та специфічними особливостями протікання соціальних, економічних та екологічних процесів. Важливе місце в регіональному відтворенні займає раціональне природокористування, що є не лише передумовою для розвитку регіону, а і становить природну основу життя людей на даній території [9]. Отже, регіональна політика — це сукупність заходів щодо управління економічним, соціальним, політичним, екологічним розвитком країни в просторовому, регіональному аспекті, тобто ця політика пов'язана з взаємовідносинами держави й регіонів та міжрегіональними відносинами. Регіональна політика є складовою частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку.

Під сталим розвитком [7; 8; 10—13] слід розуміти оптимальне поєднання чинників розвитку економічної системи, при взаємодії яких забезпечується гармонійний розвиток суспільства: економічне зростання й матеріальний добробут людей за умов зменшення забруднення навколишнього середовища та поліпшення екологічного стану регіону.

Отже, традиційно регіон розглядається як відкрита економічна й соціальна система, а основна економічна функція регіону еволюціонує від виробництва продукції в обсягах і пропорціях, необхідних регіону, до максимуму задоволення потреб у суспільних благах. На нашу думку, ключова проблема на рівні регіонів полягає в економічній дезінтеграції, що виражається в такому: регіони проголошують право власності на природні ресурси; регіони обмежують участь інших регіонів у приватизації; регіони ведуть протекціоністську політику щодо ввезення-вивезення товарів і капіталів; бартерні відносини організовуються на рівні владних структур і регіону; загострюють проблему дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств, що виникла на тлі кризи неплатоспроможності підприємств і бюджетних організацій; деформують цінову політику, що призвела до необґрунтованого зростання тарифів.

Сучасний економічний розвиток визначається, у тому числі, і з урахуванням двох чітких обмежень [14; 15]:

1) опосередковано — через забруднення навколишнього середовища, яке не може безмежно трансформувати, переробляти відходи виробництва, забруднену воду, повітря, землю та ін. Господарська ємність природного середовища має максимальну межу, за якою настає неминуче зростання суспільних витрат на підтримання сприятливого екологічного стану, а отже, відбувається відволікання ресурсів, що спрямовуються на економічне відтворення;

2) безпосередньо — через виснаження природних ресурсів. Ідеться, насамперед, про виснаження невідновлюваних ресурсів, що традиційно використовуються суспільством протягом досить тривалого історичного періоду. Освоєння нових сировинних джерел вимагає збільшення суспільних витрат, а отже, обмеження ресурсів для економічного зростання.

Перехід до сталого розвитку — тривалий процес, що вимагає вирішення масштабних маркетингових, соціальних, економічних і екологічних завдань. Стратегічний план соціально-економічного розвитку регіону є вихідним пунктом спільної діяльності органів влади та територіальних громад регіону, тому він повинен створюватися на основі зважених і погоджених пропозицій населення і суб'єктів господарювання та передбачати вирішення наявних проблем. Такий план є інструментом стратегічного партнерства, механізмом визначення та здійснення ефективних стратегій у всіх сферах життя регіону. Фахівці справедливо підкреслюють, що далеко не в кожному регіоні України вдається розробити стратегічний план розвитку, що відповідає зазначеним вище характеристикам. Необхідною умовою для цього є не лише наявність відповідних ресурсів, але і високий рівень суспільної

злагоди, готовність поставити пріоритети розвитку регіону вище від приватних чи інституціональних [16]. Стратегічний план соціально-економічного розвитку регіону зазвичай передбачає: виділення сильних і слабких сторін регіону, прагнення посилити, розвинути, сформувані конкурентні переваги регіону — насамперед щодо створення кращих умов життя людей; формулювання коротких ідей і принципів, які орієнтують виробників товарів і послуг, інвесторів, органи влади й населення, допомагаючи їм втілювати рішення, які базуються на баченні сталого розвитку регіону; партнерську взаємодію всіх регіональних сил, оскільки план повинен бути угодою щодо заходів стратегічного характеру, які мають істотне значення для всіх суб'єктів управління на території регіону; план дій за всіма основними напрямками здійснення стратегії розвитку, що включає розробку цілей другого і наступних рівнів, а також механізмів їхнього досягнення, необхідних витрат і очікуваного ефекту, а також способи контролю й моніторингу [17].

Основне питання, на яке відповідає стратегічний план регіонального розвитку, — як підвищити рівень добробуту населення і закласти міцні основи для його подальшого зростання в майбутньому. Водночас насамперед планується саме економічний розвиток, який визначає якість життя населення. Ключовими завданнями економічного розвитку регіону є створення нових високооплачуваних робочих місць, залучення в регіон нових та розвиток наявних виробництв; оновлення структури виробництва; розвиток методів просування і продажу регіонального продукту.

До числа найбільш характерних проблем економічного розвитку регіонів України належать не лише проблеми залучення економічних агентів, а й розвитку інженерної інфраструктури, будівництва та оновлення житлового фонду, впорядкування землекористування, підтримки зайнятості на високому рівні, вирішення нагальних екологічних проблем [14; 18].

Цикл стратегічного планування економічного розвитку регіону об'єднує такі стадії [16—17; 20]: визначення цілей розвитку; аналіз зовнішнього середовища розвитку регіону; визначення сильних і слабких сторін регіону; використання наявних і створення нових місцевих переваг; розробку тактики розвитку; розробку стратегії розвитку; розробку плану конкретних дій і здійснення стратегії; аналіз ефективності, коригування цілей і методів їх досягнення. Безумовно, досліджуючи проблематику формування стратегій сталого розвитку регіонів, з нашої точки зору, необхідно враховувати сучасні тенденції соціально-економічних процесів в Україні та світі. Для оцінки перспектив регіонального розвитку і вироблення єдиної державної політики, спрямованої на вирівнювання регіональних диспропорцій, підтримки депресивних і відсталих регіонів використовуються різні підходи до ранжування регіонів. Найбільш цікавим, на думку автора, є підхід, що полягає в ранжуванні регіонів за ступенем сприятливості інвестиційного клімату, оскільки проблема низької інвестиційної активності залишається актуальною для всіх регіонів. З огляду на необхідність формування інвестиційного клімату як на макро-, так

і на мезорівні іміджу України на міжнародній арені як країни, яка не лише залучає інвестиції, а й ефективно їх використовує, зазначимо напрями вдосконалення політики залучення інвестицій на рівні регіонів, особливо цікаві з погляду регіонального менеджменту: розвиток системи інформаційного та консультативного забезпечення, маркетингу інвестиційних програм і проектів, проведення конференцій у регіонах; сприяння регіонам у залученні інвестицій, у розробці регіональних інвестиційних програм, підготовка оглядів інвестиційного клімату окремих регіонів.

Інвестиційний клімат оцінюється інвесторами на макрорівні з позиції політичної й економічної стабільності, готовності механізму господарювання до ринкових умов, стану конкуренції та фінансово-кредитної системи. На регіональному рівні враховується ступінь самостійності регіону в розв'язанні проблем зовнішньоекономічної діяльності, особливості оподаткування, землекористування, стану інфраструктури [21; 22]. Створення сприятливого інвестиційного клімату пов'язане з мінімізацією ризиків у регіонах і загалом у країні, що дозволить підвищити мобільність капіталів і робочої сили, стабілізувати соціально-економічну ситуацію, посилити захист інвестицій. Очевидно, що на сучасному етапі необхідно конкретизувати способи участі держави в інвестиційному процесі в галузевому та регіональному аспекті, підійти до розробки комплексної концепції посилення ролі держави в стимулюванні інвестицій та структурно-технологічної модернізації економіки.

Глобальна мета сталого регіонального розвитку визначає нові завдання з обґрунтування планів і управлінських рішень. Реалізація концепції сталого розвитку соціально-економічної системи регіону тісно пов'язана з трансформацією системи регіонального менеджменту в рамках єдиного національного економічного простору. Сукупність регіональних систем утворює вищу форму територіальної організації — єдиний економічний простір, який у сучасній державі є одним із факторів збереження її цілісності, запобігання можливості сепаратизму. На визначальну роль єдиного економічного простору у формуванні та сталому розвитку регіону вказував Р. І. Шніпер [23], зазначаючи, що «єдність правового та економічного простору — це однакові можливості для всіх регіонів реалізувати свої економічні переваги та господарські інтереси». Економічний простір має різні форми й розглядається як однорідне середовище діяльності економічних суб'єктів і прояву економічних явищ. Властивості такого середовища, з одного боку, є однаковими і не визначаються властивостями і умовами території, на якій діють економічні суб'єкти, а з іншого боку, економічний простір країни розуміється як сукупність різних стадій розвитку регіональних соціально-економічних систем [6; 14]. Слід зазначити, що недостатня розвиненість інституційного середовища визначає нечіткість переходу від однієї стадії регіонального розвитку до іншої.

Простір є середовищем лише тих об'єктів, що взаємодіють один з одним, причому ця взаємодія є способом їх існування. Зміна стадій і упорядкування

структур відбувається не в результаті зовнішнього впливу, а як прояв процесу просторового саморозвитку. З економічних позицій саморозвиток характеризує орієнтацію економіки регіону на забезпечення фінансової самодостатності шляхом ефективного використання природного, виробничого, економічного потенціалу, розвитку ринкових відносин для задоволення потреб регіону та його населення. Із соціальних позицій саморозвиток регіону — це курс на підвищення соціального статусу регіону, розвиток його науково-інтелектуального, освітнього, духовного потенціалу, підтримка національних традицій, забезпечення екологічної безпеки і здоров'я населення, турбота про майбутні покоління. Отже, поняття «саморозвиток регіону» об'єднує сукупність якостей і властивостей, які характеризують регіональну соціально-економічну політику, побудовану й орієнтовану в такий спосіб, щоб регіон мав високий рівень самостійності і відповідальності за розв'язання нагальних проблем і його внесок у їхнє вирішення був визначальним.

Сталість єдиного економічного простору обумовлюється високою стійкістю різних просторових структур, зокрема таких, як система розселення, транспортна інфраструктура, банківська система тощо, з одного боку, і взаємовідносинами між регіональними та соціально-економічними системами — з іншого. Множинність форм економічного простору визначається наявністю різних секторів функціонування економічних суб'єктів. До них належать податковий, кредитний, інвестиційний, інноваційний (науково-технічний) простір.

У процесі аналізу сучасного стану регіонального менеджменту слід приділити увагу поточному та перспективному місцю соціально-економічних систем в економічному просторі. Головним явищем, що визначає це становище, а також динаміку регіональної соціально-економічної системи в просторі, є наявність і характер міжрегіональних зв'язків. Взаємодії між регіональними соціально-економічними системами можуть бути доволі різноманітними. Частина з них інтегративного плану: співдружність, сприяння, співробітництво — можуть призводити до утворення метасистеми. З урахуванням традиційно сформованого у вітчизняній регіоналістиці поняттям економічного розвитку економічна самостійність регіональної системи сприймається як синонім її стійкості в єдиному економічному просторі. Однак саме поняття «стійкість» може бути застосоване до соціально-економічних систем із достатньою часткою обережності. Більшою мірою можна говорити про формування горизонтальних зв'язків міжрегіональної взаємодії. Значущість останніх для стійкості держави є надзвичайно високою. У сучасних умовах міжрегіональне співробітництво розширює можливості регіональних органів управління в частині збільшення внутрішнього потенціалу регіонів, створює умови для більш ефективного розв'язання проблем в економічній, соціальній і політичній сферах [24].

Існують різні форми і механізми взаємодії регіональних соціально-економічних систем. До економічних форм належать співробітництво регіонів шляхом їхньої участі в діяльності міжрегіональних асоціацій

економічної взаємодії, спільна робота в процесі реалізації великих інвестиційних проектів, які стосуються інтересів декількох регіонів, у тому числі в межах державних цільових програм, участь у міжрегіональних виставках та ін.

Логіка управлінського циклу вимагає здійснення контрольної функції, що пов'язано з виявленням впливу сформованої стратегії на сталий розвиток регіону. В тих регіонах, де розроблені стратегічні плани розвитку відповідно до загальноприйнятої методології або хоча б у найпростішому наближенні, визначена безпосередня стратегія розвитку, отримані результати будуть кращими, ніж в усіх інших. Іншими словами, стратегія розвитку, як активна компонента потенціалу регіональної соціально-економічної системи, проявлятиметься на результатах їхньої діяльності.

Отже, необхідність постійної демонстрації інвестиційного потенціалу регіонів та моніторингу впливу стратегії розвитку на соціально-економічні показники зумовлює доцільність безперервного вдосконалення практики регіонального менеджменту з урахуванням вертикальних і горизонтальних зв'язків, інтересів економічних агентів у регіонах та поза їхніми межами.

В оцінці сучасної практики планування регіонального розвитку слід, насамперед, відзначити, що її формування було ініційовано рішеннями відповідно до таких державних ініціатив: законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про державне прогнозування та розроблення програми економічного і соціального розвитку України», «Про місцеві державні адміністрації», «Про стимулювання розвитку регіонів», постанов Кабінету Міністрів України «Про розробку прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку і складання проекту державного бюджету» № 621 від 26.04.2003, «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» № 1001 від 21.07.2006, Наказу Міністерства економіки «Про затвердження Методичних рекомендацій по формуванню регіональних стратегій розвитку» № 224 від 29.07.2002; виконання постанови Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року», а також Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

Узагальнення положень цих нормативних документів, оцінка сучасного стану регіональних соціально-економічних систем обґрунтовує позицію автора щодо основних завдань, які відповідають загальнодержавним і мають бути вирішені на регіональному рівні з урахуванням місцевої специфіки: формування регіонального господарського механізму, що регулює соціально-економічний розвиток, у тому числі природокористування та антропогенний вплив на довкілля; здійснення заходів з оздоровлення населення, розвитку соціальної інфраструктури, забезпечення санітарно-епідеміологічної безпеки; розвиток сільського господарства на основі екологічно прогресивних агротехнологій, адаптованих до місцевих умов, реалізацію заходів з підвищення родючості ґрунтів та їх охорони від ерозії та забруднення, створення системи соціаль-

ного захисту сільського населення; реконструкція регіональних промислових систем з урахуванням господарської ємності локальних екосистем.

У сучасних умовах регіони у процесі розробки та реалізації стратегій і програм соціально-економічного розвитку все частіше звертаються до методів неформалізованого і множинного аналізу ситуацій — адаптаційних і проактивних методик стратегування (таких, як форсайт, маркетингове стратегування, технології «дорожніх карт»), тоді як реалізація цих методів і технологій неможлива без активної участі всіх суб'єктів соціально-економічних процесів на регіональному рівні.

У пошуках конкурентних переваг регіони України повторюють шлях, пройдений раніше іншими країнами. У залученні фірм на територію регіону доцільно орієнтуватися не на бізнес як такий, а на приплив економічних ресурсів, що мають сприяти розвитку місцевої економічної бази, усуваючи наявні недоліки або відсутність ресурсів [25]. Головними напрямками регіональної економічної політики повинні бути моніторинг природних ресурсів, розвиток системи загальної та професійної освіти, інвестиційна, інноваційна і структурна політика на основі використання принципів регіонального менеджменту.

Аналіз досвіду формування стратегій розвинених країн світу показує, що, незважаючи на специфіку, яка впливає з їхніх культурних і науково-технічних традицій, політичних інтересів, геостратегічного положення, рівня індустріального розвитку і впливу інших факторів, вони містять істотну постійну складову протягом порівняно тривалого періоду часу. Простежується диференціація пріоритетів за ознакою значущості і фактору часу, причому їхній перелік переглядається щорічно. Особливості стратегічного планування розвитку регіонів у зарубіжних країнах підтверджує висновок про необхідність диференціації загальної стратегії з урахуванням виділених пріоритетів та їх ранжування за ступенем важливості для забезпечення конкурентоспроможності конкретних регіонів.

Використання окремих елементів концепції маркетингу в процесі формування та реалізації стратегічних планів забезпечує територіальним громадам конкрет-

ного регіону як оперативний, так і стратегічний ефект, що свідчить про її величезний потенціал. У числі використовуваних елементів маркетингу за кордоном слід зазначити проведення маркетингових досліджень, які дозволили органам державної та регіональної влади своєчасно реагувати на зміни середовища, коригувати програми в міру ускладнення ситуації і забезпечувати їх виконання за допомогою маркетингових інструментів. Сформовані на основі маркетингового інструментарію цільові стратегії задоволення потреб різних соціально-економічних груп дозволяють розвиненим країнам підтримувати високий рівень життя та високі темпи розвитку території.

Висновки. Виклики сьогодення змінюють парадигму регіонального менеджменту, націленого на сталий розвиток регіону. Найсуттєвіших змін зазнає найважливіша складова регіонального менеджменту — стратегічне планування. Її трансформація зумовлює необхідність вдосконалення інструментів і методів підтримки управлінських рішень, що дозволяють оцінити можливість і ступінь доцільності здійснення інституційних, структурних та фінансових реформ.

В останні роки актуальною тенденцією у сфері регіонального менеджменту стає перехід від стратегічного планування до регіонального стратегування як складової процесу формування та реалізації стратегії розвитку складного соціального об'єкта з обов'язковими етапами концептуалізації та побудови критеріальної бази розвитку, моделювання та сценаріювання розвитку, формулювання та експлікації стратегії. Використовуваний підхід до стратегування характеризується тим, що базується переважно на сформованій методології стратегічного планування (у сукупності підходів, методів та інструментарію), яка початково була побудована для бізнесу і тому має певні обмеження щодо застосування до об'єктів іншої природи.

Здійснений аналіз теоретичного концепту та практики регіонального менеджменту дозволяє зробити висновок про необхідність розглядати стратегію сталого розвитку регіону як комплекс взаємопов'язаних самостійних складових: концепції розвитку, макромоделі стратегії розвитку та комплексних цільових стратегій.

Список використаної літератури

1. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики : учебник / А. Г. Гранберг. — Москва : ГУ ВШЭ, 2001. — 495 с.
2. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі XX–XXI століть: нові пріоритети : монографія / М. І. Долішній ; Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. — Київ : Наукова думка, 2006. — 512 с.
3. Екологічна географія і екологічна картографія / В. А. Барановський ; ред. С. І. Дорогунцов ; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. — Київ : Фітосоціоцентр, 2001. — 250 с.
4. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / З. С. Варналій, А. І. Мокій, О. Ф. Новікова та ін. ; Нац. ін-т стратег. дослідж. — Київ : Знання України, 2005. — 497 с.
5. Сталий розвиток регіонів України / наук. кер. М. З. Згуровський. — Київ : НТУУ «КПІ», 2009. — 197 с.
6. Герасимчук З. В. Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук, В. Г. Поліщук. — Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. — 516 с.
7. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко, Я. В. Коваль та ін. — Київ : РВПС України НАН України, 1999. — 716 с.
8. Хвесик М. А. та ін. Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього : монографія / Нац. акад. наук України, Держ. установа «Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку. Нац. акад. наук України» ; за ред. М. А. Хвесика. — Київ, 2012. — 464 с.

9. Богуславська С. І. Перспективи реалізації свобод внутрішнього європейського ринку для економіки України / С. І. Богуславська // Глобальне партнерство в парадигмі сталого розвитку: освіта, технології, інновації : монографія / за заг. ред. О. Ю. Березіної, Ю. В. Ткаченко ; Черкаський державний технологічний університет. — Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2017. — С. 149—162.
10. Брутланд Г. Х. Наше общее будущее : Доклад Комиссии ООН по окружающей среде и развитию. 1987 / Г. Х. Брутланд. — Москва : Прогресс, 1988. — 280 с.
11. Аналіз сталого розвитку: глобальний і регіональний контексти / Міжнар. рада з науки (ICSU) та ін. ; наук. кер. проекту М. З. Згуровський. — Київ : НТУУ «КПІ», 2012. — Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку (2011—2012). — 232 с.
12. Проблеми сталого розвитку суспільства: погляд очима різних поколінь : монографія / за заг. ред. О. Ю. Березіної, Ю. В. Ткаченко ; Національна мережа ВНЗ—партнерів спільного Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» ; Черкаський державний технологічний університет. — Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2016. — 714 с.
13. Данилишин Б. М. Україна: проблеми сталого розвитку : наукова доповідь / Б. М. Данилишин, С. Г. Дорогунцов, Е. М. Лібанова, В. Я. Шевчук. — Київ : РВПС України НАН України, 1997. — 149 с.
14. Тищенко А. Н. Экономический потенциал региона: анализ, оценка, диагностика : монография / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, А. И. Кубах, Е. В. Давыскиба. — Харьков : ИД «ИНЖЕК», 2005. — 176 с.
15. Чумаченко Н. Г. Регион в условиях роста открытости национальной экономики : монография / Н. Г. Чумаченко, Л. Г. Червова, Л. М. Кузьменко и др. ; НАН Украины ; Ин-т экономики пром-ти. — Донецк, 2010. — 394 с.
16. Томпсон Л. Л. Стратегический менеджмент / Л. Л. Томпсон, А. Дж. Стрикленд. — Москва : ИНФРА-М, 2000. — 412 с.
17. Ансофф И. Стратегическое управление : пер. с англ. / И. Ансофф. — Москва : Экономика, 2004. — 520 с.
18. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. — Харків : Константа, 2006. — 272 с.
19. Богуславська С. І. Системоутворювальні ознаки соціального інвестування, його роль у забезпеченні сталого регіонального розвитку / С. І. Богуславська // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). — Київ : УБС НБУ, 2013. — № 3 (18). — С. 81—85. — (Серія : Економічні науки).
20. Теория системного менеджмента / под общ. ред. П. В. Журавлева, Р. С. Сегодова, В. Г. Янчевского. — Москва : Экзамен, 2002. — 512 с.
21. Богуславська С. І. Інвестиційна діяльність на сучасному етапі розвитку економіки регіону / С. І. Богуславська // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. — 2013. — № 1 (56). — С. 161—168.
22. Мотриченко В. М. Глобалізація брендів в сучасних умовах [Електронний ресурс] / В. М. Мотриченко, М. П. Овчарук // Фінансовий простір. — 2012. — № 1 (5). — С. 13—18. — Режим доступу : <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1201/12ompbgu.pdf>.
23. Шнипер Р. И. Стабильность регионального воспроизводства — неперенное условие конкурентоспособности / Р. И. Шнипер // Конкурентные позиции региона и их оценка / под ред. Г. А. Унтуры. — Новосибирск : ИЭ и ОПП СО РАН, 2007. — 240 с.
24. Данилишин Б. М. Регулювання розвитку інноваційного потенціалу в економіці : монографія / Б. М. Данилишин, М. Х. Корецький, О. І. Дадій. — Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. — 220 с.
25. Кукса В. М. Формування та позиціонування бренду «України» у світовому просторі [Електронний ресурс] / В. М. Кукса // Фінансовий простір. — 2017. — № 2. — С. 26—31. — Режим доступу : <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1702/17kvmusp.pdf>.

References

1. Granberg, A. G. (2001). *Osnovy regionalnoy ekonomiki [Fundamentals of the regional economy]*. Moscow: Higher School of Economics [in Russian].
2. Dolishniy, M. I. (2006). *Rehionalna polityka na rubezhi XX–XXI stolit: novi priorytety [Regional policy on the boundaries of the XX–XXI centuries: new priorities]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
3. Baranovsky, V. A., Doroguntsov, S. I. (Eds.) (2001). *Ekologichna geografiya i ekologichna kartografiya [Ecological geography and ecological cartography]*. Kyiv: Phitosocialcentre [in Ukrainian].
4. Varnaliy, Z. S., Mokiy, A. I., & Novikova, O. F. (2005). *Rehiony Ukrainy: problemy ta priorytety sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Regions of Ukraine: Problems and priorities of social and economic development]*. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
5. Zgurovsky, M. Z. (2009). *Stalyi rozvytok rehioniv Ukrainy [Sustainable development of Ukraine's Regions]*. Kyiv: NTUU «KPI» [in Ukrainian].
6. Gerasimchuk, Z. V., & Polishuk, V. G. (2011). *Stymuliuvannya staloho rozvytku rehionu: teoriia, metodolohiia, praktyka [The stimulation of the regional sustainable development: theory, methodology, practice]*. Luts'k: RVB LNTU [in Ukrainian].

7. Danilishin, B. M., Droguntsov, S. I., & Mishinko, V. C. (1999). *Pryrodno-recursnyi potentsial staloho rozvytku Ukrainy [Natural resources' potential of the sustainable development of Ukraine]*. Kyiv: RVPC Ukrainian National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
8. Hvesik, M. A. (2012). *Stalyi rozvytok: svitohliadna ideolohiia maibutnoho [Sustainable development; the worldview technology of the future]*. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
9. Boguslavskaya, S. I. (2017). *Perspektyvy realizatsii svobod vnutrishnoho yevropeiskoho rynku dlia ekonomiky Ukrainy [Perspectives of the realization of the freedoms of the internal European market for the Ukrainian economy]*. Global partnership in the paradigm of sustainable development: education, technologies, innovations. O. Yu. Berezina, Yu. V. Tkachenko (Eds.). Cherkasy: Chabanenko Yu. A. [in Ukrainian].
10. Brutland, G. H. (1998). *Nashe obshchee budushchee [Our common future]*. UNEP papers. Moscow: Progress [in Russian].
11. Zgurovsky, M. Z. (2012). *Analiz staloho rozvytku: hlobalnyi i rehionalnyi konteksty [Sustainable development analysis: global and regional context]*. Part 2. Ukraine in the indicator of extreme development (2011—2012). Kyiv: NTUU «KPI» [in Ukrainian].
12. Berezina, O. Yu., Tkachenko, Yu. V. (Eds.) (2016). *Problemy staloho rozvytku suspilstva: pohliad ochyma riznykh pokolin [Sustainable development problems of society: view from the eyes of different generations]*. Cherkasy: Publisher Chabanenko Yu. A. [in Ukrainian].
13. Danilishin, B. M., Droguntsov, S. I., & Libanova, E. M. (1997). *Ukraina: problemy staloho rozvytku [Ukraine: problems of sustainable development]*. Kyiv: RVPC National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
14. Tyschinko, A. N., Kizim, N. A., Kubakh, A. I., & Davycky, E. V. (2005). *Ekonomicheskij potentsial regiona: analiz, oценка, diagnoztika [The economic potential of the region: analysis, estimation, diagnosis]*. Kharkov: PH «INZHEK» [in Russian].
15. Chumachenko, N. G., Chervova, L. G., & Kuzmenko, L. M. (2010). *Region v usloviyah rosta otkrytosti natsionalnoy ekonomiki [Region in the terms of growing the national economic's transparency]*. Donezk: National Academy of Sciences of Ukraine [in Russian].
16. Tompson, L. L., & Striklend, A. G. (2000). *Strategicheskij menedzhment [Strategic management]*. Moscow: INFRA-M [in Russian].
17. Ansoff, I. (2004). *Strategicheskoe upravlenie [Strategic management]*. Moscow: Economic [in Russian].
18. Geiets, V. M., & Seminozhenko, V. P. (2006). *Innovatsiini perspektyvy Ukrainy [Innovative prospects of Ukraine]*. Kharkiv: Konstanta [in Ukrainian].
19. Boguslavskaya, S. I. (2013). Systemoutvoriuvalni oznaky sotsialnoho investuvannya, yoho rol u zabezpechenni staloho rehionalnoho rozvytku [System-forming features of social investment, its role in the provision of sustainable regional development]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine*, 3 (18), 81—85 [in Ukrainian].
20. Zhuralev, P. V., Segodov, R. C., & Yanchevskiy, V. G. (Eds.) (2002). *Teoriya sistemnogo menedzhmenta [Theory of the system management]*. Moscow: Exam [in Russian].
21. Boguslavskaya, S. I. (2013). Investytsiina diialnist na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky rehionu [Investment activity at the present stage of the region's economic development]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli — Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade*, 1 (56), 161—168 [in Ukrainian].
22. Motrichenko, V. M., & Ovcharuk, M. P. (2012). Hlobalizatsiia brendiv v suchasnykh umovakh [Globalization of brands in modern conditions]. *Finansovyi prostir — Financial space*, 1 (5), 13—18. Retrieved from <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1201/12ompbgp.pdf>.
23. Schniper, R. I. (2007). Stabilnost regionalnogo vosproizvodstva — nepremennoe uslovie konkurentosposobnosti [Stability of regional reproduction — indispensable condition of competitiveness]. *Konkurentnyie pozitsii regiona i ih otsenka — Competitive position of the region and their evaluation*. G. A. Untura (Ed.). Novosibirsk: PH OPP SB RAS [in Russian].
24. Danilishin, B. M., Koretsky, M. H., & Datsii, O. I. (2007). *Rehuliuвання rozvytku innovatsiinoho potentsialu v ekonomitsi [The regulation of the development of the institutional potential in economy]*. Nijin: «Aspekt-Polygraph» [in Ukrainian].
25. Kuksa, V. M. (2017). Formuvannya ta pozytsionuvannya brendu «Ukrainy» u svitovomu prostori [Formation and positioning of the brand «Ukraine» in the world of space]. *Finansovyi prostir — Financial space*, 2, 26—31. Retrieved from <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1702/17kvmusp.pdf>.